

AKSARAY MÜZESİ

Ayşe ERSOY
Aksaray Müze Müdürü

Aksaray Müzesi

On Bin Yılın İzleri

Aksaray'ın tarih boyunca ev sahipliği yaptığı uygarlıkları tanımak, bu medeniyetlerin izlerini görmek ve kentin geçmişini yakından öğrenmek isteyenler için Aksaray Müzesi önemli bir duraktır. Coğrafi konumu itibarıyla Suriye-Kilikya hattını Orta ve Batı Anadolu'ya bağlayan yolların kavşak noktasında yer alan Aksaray, Kapadokya Bölgesi'nin batı girişinde yer alması sebebiyle giriş kapısı olarak adlandırılmış ve stratejik önemi sayesinde tarih boyunca kültürlerin buluşma noktası olmuştur.

Kentte müzecilik serüveni 1969 yılında, Karamanoğlu Dönemi'ne tarihlenen, Zinciriye Medresesi'nde başlamıştır. Yıllar boyunca medrese binasında ziyaretçilerini ağırlayan müze, 2006 yılında, günümüzde de kullanılmakta olan, modern binasına taşınmış; 2014 yılında yapılan yenileme çalışmalarıyla da çağdaş bir müzecilik anlayışına kavuşmuştur. Özgün mimarisi dolayısıyla ödüle layık görülen müze, hem estetik hem de anlam açısından Aksaray'ın ruhunu yansıtır niteliktedir.

Aşıklı Kafatası

Aksaray Müzesi'ne adım atan ziyaretçileri, yaşam izlerini binlerce yıl öncesinden bugüne taşıyan etkileyici bir atmosfer karşılamaktadır. Bu salon, insanlık tarihinin yerleşik hayata geçiş sürecini en iyi yansıtan yerleşimlerden biri olan Aşıklı Höyükte ayrılmıştır. Gülağaç ilçesine bağlı Kızılkaya köyü yakınlarında bulunan Aşıklı Höyük, 1963 yılında keşfedilmiş; 1989'dan itibaren İstanbul Üniversitesi tarafından yürütülen kazılarla bilim dünyasına kazandırılmıştır. Hâlen devam eden çalışmalar, yalnızca Aksaray'ın değil, tüm Anadolu'nun tarih öncesi dönemini anlamamız açısından büyük önem taşımaktadır.

Yaklaşık 10.400 yıl öncesine, yani Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a tarihlenen Aşıklı Höyük, Orta Anadolu Kapadokya kesiminin en eski köy yerleşmesi olarak kabul edilmektedir. Burada göçebe topluluklar ilk kez yerleşik hayata geçmiş; tarım ve hayvancılığın temelleri atılmıştır. Beş kültür tabakasının belirlendiği yerleşimde, konutlar, ortak kullanım alanları ve ritüel yapıları ortaya çıkarılmıştır. Höyüğün sakinleri, Hasan Dağı ve Göllüdağ'ın eteklerinden elde ettikleri obsidyeni (volkanik cam) ustalıklı işlemlerle ok ve mızrak uçları gibi aletler üretmişlerdir. Müzede bir obsidyen çekirdeğinin keskin bir av aletine dönüşümünü adım adım izlemek mümkündür.

*Aşıklı Höyük:
Anadolu'nun En Eski Köyü ve Bilinen İlk Beyin Ameliyatı*

Aşıklı Höyük - Teşhir Salonu

Aşıklı insanların kemik işçiliğinde de oldukça usta olduğunu, müzede sergilenen, evcil ve yabani hayvan kemiklerinden yapılmış bızlar, kemer tokaları ve diğer aletler göstermektedir. Taş, kemik ve bakır boncuklardan yapılmış süs eşyaları Aşıklı insanının estetik duyarlılığını ortaya koyarken; sürtme taş baltalar, öğütme ve ezme taşları, bazalt ve andezitten yapılmış havanlar, bu erken dönem topluluğun gündelik yaşamına dair somut bir tablo sunar.

Aşıklı toplumu, sergide yer alan canlandırmada görülebileceği üzere, ölümlerini kerpiç evlerin tabanına, ana karnındaki pozisyonda "hocker" gömmekteydi. Bu salon aynı zamanda Anadolu'da tıp tarihine dair çarpıcı bir keşfi de ziyaretçilerin karşısına çıkarır: Yaklaşık 9500 yıl önce yaşamış bir Aşıklı kadının kafatasında saptanan delik, Anadolu'da bilinen en erken trepanasyon (beyin ameliyatı) örneklerinden biridir.

Bu salonda ayrıca, Aşıklı Höyük ile aynı kültürel coğrafyayı paylaşan Musular Yerleşmesi, Güvercinkayasası ve Gelveri Yükseklikte Yamaç Yerleşmesi'ne ait buluntular da sergilenmektedir. Aşıklı Höyük'ün yaklaşık 300-400 metre güneybatısında yer alan Musular Yerleşmesi, Neolitik Dönem'in son evresi ile Kalkolitik Çağın başlarına tarihlenen kısa süreli bir yerleşimdir. MÖ 6. binyıla ait bu yerleşim, Aşıklı kültürünün devamını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Buradaki buluntular, insan topluluklarının avcı-toplayıcı yaşamdan üretim temelli düzene geçiş sürecine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Güvercinkayasası, İç Anadolu'nun kentleşme öncesi döneme ait en erken kale yerleşimlerinden biri olarak dikkat çekmektedir. İç ve dış surları, akropol ve aşağı şehir bölümleriyle, savunma amaçlı mimarinin Anadolu'da nasıl şekillenmeye başladığını gözler önüne sermektedir. Bu yerleşim, bölgenin kentleşme öncesi dönemine ışık tutan en önemli örneklerden biridir. Yükseklikte Yerleşmesi ise Erken Kalkolitik Dönem'den Demir Çağı'na kadar iskan görmüş bir yamaç yerleşimidir. Uzun süreli yerleşim geçmişi ve konumu itibarıyla bölgedeki kültürel sürekliliği yansıtan değerli bir arkeolojik merkezdir. Bu üç yerleşimden gelen eserler, Aksaray ve çevresinde binlerce yıl boyunca süregelen yaşam biçimlerini, üretim geleneklerini, Anadolu'da yerleşik yaşamın nasıl biçimlendiğini ve toplumsal yapıları anlamamızı sağlayan güçlü kanıtlar sunmaktadır.

Acemhöyük:

Puruşhanda Krallığı'nın Başkenti Anadolu'nun İlk Sarayı

Müzenin bir diğer salonu, Orta Anadolu'nun en büyük höyüğü olan Acemhöyük'e ayrılmıştır. Yaklaşık 700x600 metre boyutlarındaki devasa höyük, Yeşilova Kasabası sınırlarında, Tuz Gölü'nün hemen güneyinde yer almaktadır. 1935 yılında bilim dünyasına tanıtılan höyükte, 1962 yılından bu yana sistemli kazılar sürdürülmektedir. MÖ 3000'lerden Roma Dönemi'ne kadar kesintisiz iskan gören Acemhöyük, sahip olduğu arkeolojik zenginliğiyle Anadolu tarihinin en parlak merkezlerinden biridir.

Arkeolojik bulgular, Acemhöyük'ün özellikle Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Anadolu ile Mezopotamya ve Suriye arasındaki ticaret ağının en önemli merkezlerinden biri haline geldiğini göstermektedir. "Büyük Kral" unvanlı yöneticiler tarafından yönetilen bu kent, anıtsal yapılarla donatılmış güçlü bir ticaret ve yönetim merkezidir. Günümüzde süren kazılarda ortaya çıkarılan iki saray — Sarıkaya Sarayı ve Hatipler Sarayı — dönemin zenginliğini gözler önüne sermektedir. Hatipler Sarayı'nın batısında, 14 fırının bulunduğu büyük bir saray mutfağı ve çok sayıda konut alanı tespit edilmiştir. Sarıkaya Sarayı ise

Anadolu'da şimdiye kadar ortaya çıkarılmış iki katlı ve bilinen en büyük saray olma özelliğini taşımaktadır. Sarayın yapımında kullanılan sedir, ardıç, karaçam ve meşe gibi ağaç türlerinin kalıntıları yalnızca inşaat teknikleri hakkında değil, aynı zamanda bölgenin yaklaşık 4000 yıl önceki bitki örtüsü hakkında da bilgi vermektedir.

Saray odalarında bulunan mühürlü kil topaklar, Acemhöyük'ün döneminin güçlü krallıklarıyla yürüttüğü ticari ve diplomatik ilişkilerin kanıtıdır. Ayrıca kazılarda para yerine değişim aracı olarak kullanılan bakır ve gümüş külçelerin sıklıkla ele geçmesi, kentin dönemin ticaret dünyasındaki önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu salonda, ziyaretçiler Acemhöyük'ün bullaları, bakır ve gümüş külçeleri, ince işçilik ürünü kapları, maden, kemik, fildişi ve taş işçiliği örneklerini yakından görebilirler. Özellikle ardıç ağacından yapılmış kapı dikmesi ve kapı parçası, binlerce yılın ardından neredeyse sağlam biçimde günümüze ulaşmış iki olağanüstü buluntudur.

Müze ayrıca, Aksaray tarihinin en önemli arkeolojik belgelerinden birine, Aksaray Steli'ne ev sahipliği yapmaktadır. MÖ 8. yüzyıla tarihlenen bu etkileyici eser, bazalttan yapılmış olup Geç Hitit Krallığı Dönemi'ne aittir. Üzerindeki yazıt, Hitit Hiyeroglifi yani Luvice ile yazılmıştır. Bu yazıt sayesinde, Aksaray'ın o dönemdeki adının "Kiyakias" olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu stel, yalnızca bir sanat eseri değil, aynı zamanda Aksaray'ın geçmişine dair en somut yazılı belgelerden biridir.

Aksaray Steli'nin yer aldığı salonda ayrıca, kentin tarihsel sürekliliğini gösteren Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi eserleri de sergilenmektedir. Bu eserler, Aksaray'ın tarih boyunca kesintisiz bir yerleşim alanı olarak nasıl farklı kültürlerin etkisi altında geliştiğini gözler önüne sermektedir.

Salonun dikkat çeken bir diğer bölümü ise Aksaray kent merkezinde, halk arasında "Darphane" olarak bilinen Melik Mahmud Gazi Hangahı'na ait buluntulara ayrılmıştır. 13. yüzyılda inşa edilen bu yapıdan günümüze yalnızca küçük bir kısmı ulaşabilmiş olsa da, sergilenen süslemeler, seramik kaplar, kandiller ve kandil ağırlıkları dönemin mimari ve sanatsal anlayışına ışık tutmaktadır.

Ayrıca, Anadolu'da hüküm sürmüş medeniyetlerin sikke koleksiyonu da bu salonda yer almaktadır.

Aksaray Steli: Taşa Yazılmış Bir Kralın Öyküsü

Grek, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve İslami Dönem sikkeleri kronolojik bir düzen içinde ziyaretçiye sunulmakta; böylece Anadolu'nun ekonomik ve siyasi tarihinin izleri yeniden okunabilmektedir.

Bu salon, taş üzerindeki ilk yazılardan, tunç ve gümüşe işlenmiş sikkelere uzanan zengin içeriğiyle, Aksaray'ın binlerce yıllık tarihinin izlerini bir araya getirmektedir.

Aksaray Müzesi'nin en çok dikkat çeken bölümü, Bizans Dönemi'ne ait mumyaların sergilendiği salondur. Bu salonda, yedi çocuk ve iki kedi mumyası ziyaretçileri hem şaşırtmakta hem de derin bir tarihe tanıklık ettirmektedir. Aksaray çevresinde mumyalama sanatı eskiden beri bilinen bir gelenektir. Hatta İhlara Vadisi, halk arasında "Mumyalar Vadisi" olarak da anılmaktadır.

Eski adı Peristremma olan 14 kilometre uzunluğundaki bu vadi, doğal yapısı ve korunaklı konumu sayesinde Bizans Dönemi'nde Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Vadinin dik yamaçlarına oyularak yapılan kiliseler, yalnızca dini yaşamın değil, aynı zamanda bölgedeki kültürel sürekliliğin de tanıklarındır. Müzedeki mumyaların büyük bölümü, İhlara Vadisi'ndeki kiliseler, Çanlı Kilise, Topakkaya ve Selime Kasabası'nda yer alan mezarlıklardan çıkarılmıştır.

Stelde adı geçen Kral Kiyakias, kentin baştanrısı Fırtına Tanrısı Tarhunzas'a şükranlarını sunmakta; diğer kralların onun şehrine gıpta ile baktıklarından söz ederek kendi kentini övmektedir.

Bebek Mumyaları

Kedi Mumyası

Özellikle Çanlı Kilise’de bulunan bebek mumyalarının üzerindeki elbiselerin hâlâ sağlam biçimde günümüze ulaşmış olması, ziyaretçileri büyülemektedir. Bu mumyalar, ruhun ölümsüzlüğüne olan inancın en dokunaklı örneklerindedir. Müzenin Etnografya Salonu, Aksaray’ın yakın tarihine ve halk yaşamına ışık tutmaktadır. Bu bölümde geçmiş yüzyıllarda yöre insanının kullandığı eşyalar, gündelik hayatın detaylarını gözler önüne sermektedir. Çakmaklı tüfekler, çelik kılıçlar ve tabancalardan oluşan silah koleksiyonu; kadın ve erkek giysileri, para keseleri, çoraplar, gümüş takılar; sedef kakmalı ahşap sehpa ve kahve soğutacakları, işlemeli yastıklarla süslenmiş sedirler, banyo gereçleri olarak kullanılan takunyalar,

Seçilmiş Kaynakça

Özbaşaran, M., Duru, G., Teksöz, D., & Omacan, S. (2010). Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (8), 215-228.

Cutting, M. V., Banning, E. B., & Chazan, M. (2006). Traditional architecture and social organisation: The agglomerated buildings of Aşıklı Höyük and Çatalhöyük in Neolithic Central Anatolia. Banning, EB and Chazan, M Domesticating space: Construction, community and cosmology in the Late Prehistoric Near, 91-102.

Yelözer, S., & Alarashi, H. (2021). “Yaşamda ve Ölümde”-Akeramik Neolitik Dönem’de Boncuklar ve Kimlikler, Aşıklı Höyük Örneği. Türkiye Arkeolojisinde Takı ve Boncuk: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar, 81-93.

Özbek, M. (1993). Anadolu eski insan toplumlarında sağlık sorunları. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10(2).

Ozbasaran, M. (2022). Orta Anadolu Yerleşme Modeli ve Aşıklı Höyük. Höyük.

Coşgunaras, H. (2024). İhlara Vadisi, İhlara ve Belısırma Kaya Kiliselerinin Gömü Alanı Olarak

havlular ve şifa taşları... Hepsi bir dönemin yaşam kültürünü canlı biçimde yansıtmaktadır. Yemek kapları, güğümler ve mutfak gereçleri ise geçmişteki ev yaşamının sıcak atmosferini bugüne taşımaktadır. Bu salon, ziyaretçiye yalnızca tarihi değil, geçmişin günlük hayatını da hissettiren nostaljik bir yolculuk sunmaktadır. Müzenin bahçesi de en az salonları kadar etkileyicidir. Burada farklı dönemlere ait pithoslar, küpler, lahitler, mezar taşları, taş armalar ve kitabe parçaları sergilenmektedir. Kapadokya’nın çok katmanlı geçmişini temsil eden taş eserler arasında, Geç Hitit Dönemi’ne ait işlenmiş bir taş kabartma özellikle dikkat çekmektedir.

Kullanımı. Sosyolojik Düşün, 9(1), 88-117.

Özgüç, N. (1977). Achemhöyük Saraylarında bulunmuş olan Mühür Baskıları. BELLETEN, 41(162), 357-382. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1165159>

Blasweiler, J. (2023). Evidence to Place the City of Puruşhanda at Achemhöyük.

Şener, T. (2024). Achemhöyük Erken Tunç Çağı İdoller. Cedrus, 12, 1-16.

Şener, T., & Kamış, Y. (2025). 2023 Yılı Achemhöyük Kazıları.

Michel, C. (2003). Old Assyrian Bibliography of Cuneiform Texts, Bullae, Seals and the Results of the Excavations at Assur, Kültepe/Kanis, Achemhöyük, Alishar and Bogazköy (p. 206). NINO.

Berkcan, A. (2006). MÖ 2. binde Achemhöyük’te ölü gömme adetleri (Master’s thesis, Ankara Üniversitesi (Turkey).

Bölükbaş, E., & Etikan, S. Aksaray Müzesinde Sergilenen Sandukalı Mezar Taşları ve Süsleme Özellikleri Sarcophagi Exhibited In Aksaray Museum And Their Decorative Features.

Metinde kullanılan tüm görseller müze arşivine aittir.